

J.C. van Rijneveld, RMW04

De officier die krijg en wetenschap samenbracht

prof. em. J.M.J. Bosch, brigade-generaal der cavalerie b.d.*

Inleiding

In de loop van 1831 stuurt de eerste luitenant der artillerie dr. J. C. van Rijneveld (1799-1852) een brochure rond. Hij kondigt hierin de oprichting aan van een militair tijdschrift, de *Militaire Spectator*. Op 29 januari 1832 verschijnt het eerste nummer. Tien jaar later, in 1842, is hij nog steeds hoofdredacteur. Op het omslag staan zijn kwalificaties: *Math. Mag. Phil. Nat. Doctor, Ridder der Militaire Willemsoorde 4de klasse, en van den Nederlandschen Leeuw, Majoor der Artillerie, Lid van de Hollandsche Maatschappij van Wetenschappen te Haarlem, en van het Provinciaal Utrechtsche Genootschap van Kunsten en Wetenschappen*. In 1848 treedt Van Rijneveld terug als hoofdredacteur.

Anderen zetten zijn werk voort. Bij het vijftigjarig bestaan van het tijdschrift in 1882 wordt nog uitgebreid bericht over de oprichter. Bij het vijf-

enzeventigjarig bestaan is de aandacht voor hem al minder. Bij latere jubilea verwijst men soms nog naar de eerste hoofdredacteur, maar daar houdt het dan ook mee op. Van Rijneveld verwordt in de loop der jaren tot een grote onbekende.

Het 175-jarig bestaan is een goede aanleiding om nog eens na te gaan wie Van Rijneveld nu eigenlijk was, wat hij voor ogen had toen hij dit tijdschrift oprichtte en welke betekenis wij nog steeds aan hem kunnen toekennen. Het lijkt mij passend om in dit eerste nummer van de jubileumjaargang een artikel te wijden aan de grondlegger. Daarmee wordt recht gedaan aan de mens, de officier, de academicus en de auteur aan wie de *Militaire Spectator* haar bestaan dankt.

Militaire carrière

Jacob Cornelis van Rijneveld werd op 27 maart 1799 in Enkhuizen geboren

uit 'deftige ouders'. Hij was de zoon van Nicolaas Abraham van Rijneveld en Johanna van Ris. Reeds jong wijdde hij zich – zoals dat destijds heette – aan de krijgsstand. In 1815 werd hij cadet aan de Artillerie- en Genieschool in Delft. Op 7 december 1819 volgde zijn aanstelling als tweede luitenant bij het Corps Rijdende Artillerie, op 15 januari 1826 zijn bevordering tot eerste luitenant.¹ Van Rijneveld trad in het huwelijk met A.H.W. van Ingen, maar wanneer is niet duidelijk.

In 1827 werd Van Rijneveld naar Leuven gezonden om daar de leerwijze te bestuderen van de hoogleraar in de Franse taal- en letterkunde Jean-Joseph Jacotot (1770-1840). Het betrof een soort universele onderwijs-theorie waarover toen veel gesproken werd.² In 1829 publiceerde Van Rijneveld zijn *Opmerkingen betreffende leerwijze en de militaire normaalschool*. Hierin liet hij zich kritisch over diens methode uit. Op de Leuvense Hogeschool vergaarde hij echter meer kennis. In hetzelfde jaar verwierf hij de doctorstitel in de natuurlijke wijsbegeerte en letteren na de verdediging van het proefschrift *Over eenige bijzonderheden betreffende de werktuiglijke kracht van den stoom*.³ Kolonel der artillerie F.C. List, de man die hem naar Leu-

* De auteur is de huidige hoofdredacteur van de *Militaire Spectator*.

1 Deze bijdrage is in belangrijke mate gebaseerd op het 'Levensberigt' dat W.J. Knoop over Van Rijneveld schreef in het Jaarboek van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde, 1852. Daarnaast is gebruik gemaakt van wat er door Koolemans Bijnen over hem is geschreven in het Nieuw Nederlandsch Biografisch Woordenboek (blz. 636-640) en van hetgeen er over de oprichter is verschenen in de *Militaire Spectator*, vooral in de jaargangen 1852, 1882 en 1907.

2 Deze Franse hoogleraar en pedagoog baseerde zijn 'bevrijdende' methode op drie beginselen: elke mens heeft evenveel intelligentie; iedereen heeft van God het vermogen gekregen om zichzelf te ontwikkelen en 'alles is in alles'. http://fr.wikipedia.org/wiki/Joseph_Jacotot.

3 De originele titel luidde: *De singularibus quibusdam proprietatibus quoque vaporibus aquoëis, tanquam viribus mechanicis insunt*. De dissertatie werd in Leuven gepubliceerd.

J.C. van Rijneveld (1799-1852). Litho van Steuerwald, 1847.
Opgenomen in P.H.K. van Schendel, 'De Militaire Willemsorde', Edam, 1891
 (Bron: Iconografisch Bureau, Den Haag)

ven had gestuurd, koos hem vervolgens als zijn adjudant.

In die hoedanigheid nam Van Rijneveld ten tijde van de Belgische opstand deel aan de bezetting van Brussel onder prins Frederik. Daarbij raakte hij op 24 september 1830 door een kogel licht gewond aan zijn achterhoofd.⁴ Hij onderscheidde zich zodanig, dat hem op 16 november van dat jaar het ridderkruis der vierde klasse van de Militaire Willemsorde werd toegekend.⁵ In 1831 was hij,

tijdens de Tiendaagse Veldtocht, opnieuw adjudant van kolonel List, daarna commandant van de artillerie te velde. Van Rijneveld kreeg toen een eervolle vermelding in een legerorder.

KMA

In 1832 bevond hij zich met de batterij rijdende artillerie No. 13 in Noord-Brabant in kantonement. Vanwege de toestand in de Zuidelijke Nederlanden waren de Nederlandse troepen in de grensgebieden gelegerd. Steden, waaronder ook Breda, werden ter verdediging voorbereid. Daar, in het gehucht Enschoot, gehuisvest bij de landbouwer Piggen, werkte Van Rijneveld niet alleen aan boeken, maar schreef hij ook de teksten voor 'zijn' Militaire Spectator. De werkomstandigheden waren verre van ideaal. Naar verluidt leefde hij in een vóchtig vertrek met

witte muren en een stenen vloer, slechts met een plankje onder de voeten. Het eerste nummer verscheen op zondag 29 januari 1832. Van Rijneveld was de oprichter, hij was de hoofdredacteur, hij was 'de spectator'.

De woelige dagen van 1830 brachten ook op de Koninklijke Militaire Academie (KMA) beroering. Als gevolg van de Belgische opstand werden de lessen aan de academie opgeschort. De KMA werd in 1834 opnieuw opgericht en Van Rijneveld werd daar met ingang van 10 oktober 1836 gedetacheerd. Zes jaar lang was hij hoofd van het onderwijs in de artilleriewetenschappen. Eerst als eerste luitenant, vanaf 16 december 1837 als kapitein. Hij was daarnaast commandant van de 2^e Compagnie Cadetten. In 1838 was hij docent strategie voor het vierde studiejaar.⁶ Hij maakte meerdere jaren deel uit van de 'Raad van Toezicht' onder voorzitterschap van luitenant-kolonel der Artillerie H.G. Seelig, 'Eerste Kommandant' van de KMA. In april 1842 werd Van Rijneveld, bij keuze, tot majoor bevorderd.

Ligte Veldartillerie

Er wachtte hem een nieuwe opdracht. Er werd in die jaren op de uitgaven van het leger bezuinigd. Vooral de rijdende artillerie, de duurste wapensoort, moest het daarbij ontgelden. Zijn vroegere commandant List was inmiddels directeur-generaal en minister van Oorlog geworden. List was overtuigd van de waarde van de artillerie voor het leger en besloot een proef te doen met het in het leven roepen van een 'Ligte Veldartillerie'.

Daarbij was voorzien dat zes van de bedieningsmanschappen te paard het stuk volgden en de overige twee op de voorwagen meereden. Majoor Van Rijneveld werd met deze proef belast. Hij verliet de KMA en kreeg het bevel over het nieuwe 'Corps der ligte artillerie'. Hoewel het corps geen lang leven beschoren was, werd Van Rijneveld bewonderd om de geoefendheid, de hechtheid en de samenhang die hij wist te bewerkstelligen.

⁴ De datum komt uit het *Levensberigt*. Het Biografisch Woordenboek vermeldt 23 september.

⁵ G.C.E. Koeffler, *De Militaire Willemsorde 1815-1940*, Den Haag, 1940.

⁶ Almanak van de KMA, derde jaar, 1840, blz. 11.

(Bron: bibliotheek KMA)

Indische tijd

Bij Koninklijk Besluit van 30 oktober 1847 werd Van Rijnneveld de functie opgedragen in de rang van luitenant-kolonel. In Indië bleken hem teleurstelling en verdriet te wachten.

Van Rijnneveld vertrok in april 1848 vanuit Rotterdam, samen met zijn echtgenote en hun nog twee overgebleven oudere zonen; de oudste als officier der cavalerie, de jongste als officier-ingenieur van de Waterstaat. Bij zijn aankomst in Indië werd Van Rijnneveld op 31 juli van dat jaar de rang van kolonel toegekend. Zijn verblijf duurde niet lang. Het blijft wat in het ongewisse wat zijn gezond-

heid ondermijnde. Was het de zware werklast? Was het de slopende invloed van het Indische klimaat? Was het een combinatie van beide?

De commentaren op zijn werk daar zijn niet eensluidend. Het oordeel van een oud-collega, dat is opgenomen in het Nieuw Nederlandsch Biografisch Woordenboek, laat aan duidelijkheid niets te wensen over. De oud-majoor der artillerie van het Oost-Indische leger F.H.W. Kuypers stelt:

gematigdheid, doorzicht en menschenkennis scheen Rijnneveld aan gene zijde van de Wereldzee gelaten te hebben, daar hij wellicht meende, dat alleen zijn naam voldoende was om het bestaande dadelijk te doen veranderen. Door zijn ondoordachte handelingen, door den invloed en het karakter van eenige jeugdige officieren, die hij als uitvoerders van zijne wil in zijne omgeving had geplaatst, zaaide hij wind en oogstte storm, vervreemde zich van allen, die hem moesten ondersteunen, zelfs

van hen, die hem steeds genegen waren, zelfs van zijn oude beschermer, den legercommandant, hertog van Saxon Weimar; hij stapelde zoodoende hinderpalen op hinderpalen, sloot zich zelf de baan der hervorming af, totdat hij uiteindelijk moe getoed en afgezwoged, miskend en onbillijk beoordeeld, zooals hij meende, den te zwaren last van de schouder wierp.

Dit is niet de plaats om na te gaan of dit harde oordeel terecht is. Duidelijk is wel dat dit oordeel met geen woord rept over de drama's waarmee het gezin achtereenvolgens werd geconfronteerd. Nog vóór hun vertrek naar Indië, in 1847, hadden de ouders hun jongste zoon verloren, E.G.A.J. van Rijnneveld. Hij overleed na een slopende ziekte van vijf maanden, zestien jaar oud. Mogelijk heeft dit trieste feit een rol bij de eerder genoemde weigerachtigheid gespeeld. De jongste van de twee overgebleven zonen, C.V.E. van Rijnneveld, trouwde op 29 mei 1850 in Batavia met Eleonora M. Horst. Op 30 november van datzelfde jaar overleed hij, 26 jaar oud. De oudste zoon, E.T.A.H. van Rijnneveld, werd in dat jaar ernstig ziek. Hij overleed, na een smartelijk lijden van veertien maanden, tijdens de terugreis aan boord van het barkschip *Neerlands Koning*, zeilend ter breedte van de Azoren. Hij werd 28 jaar oud.⁷

Kolonel Van Rijnneveld werd zelf ook ziek. Het is niet bekend waaraan hij leed. Hij zette met zijn echtgenote in 1851 weer voet op Nederlandse bodem. Van Rijnneveld reisde af naar Nijmegen, waar hij overleed. De overlijdensadvertentie was kort en bondig:

Heden overleed, na een langdurig lijden, de Hoog-Edel-Gestrenge Heer J.C. van Rijnneveld, Ridder der Nederlandse Ordens en van de Roode Adelaar 3de Klasse, Kolonel der Artillerie in Oost-Indië. Nijmegen, den 29sten November 1851.

⁷ Centraal Bureau voor Genealogie, Collectie Familieadvertenties tot 1970, Van Rijnneveld.

Deze ervaringen zullen zeker een rol hebben gespeeld toen Van Rijnneveld werd benaderd om bevelhebber der artillerie van het Indische leger te worden, omdat men ook daar met krachtige hand verbeteringen en uitbreidingen wilde uitvoeren.

Hij schijnt lang te hebben geworsteld met dit aanbod. W.J. Knoop, die op verzoek van het bestuur van de Leidse Maatschappij van Nederlandse Letterkunde in 1852 een *Levensberigt* over Van Rijnneveld schreef voor het jaarboek van de Maatschappij voor Nederlandse letterkunde, heeft het over:

bedenkingen die zich ontwijfelbaar aan van Rijnneveld's geest hebben opgedaan, toen hij zoo lang weigerachtig bleef de hem aangeboden betrekking aan te nemen, en hij daartoe alleen werd overgehaald door de alles overwegende bedenking, dat het voor iedere burger, plicht is, de krachten van geest en lichaam aan het heil zijns vaderlands te wijden.

De begrafenis vond, op zijn verzoek, zonder militaire eerbewijzen plaats. Leden van de loge van vrijmetselaars in Nijmegen vergezelden hun erelid naar het graf.

(Bron: bibliotheek KMA)

De auteur Van Rijnveld

Een aanvankelijk schitterende loopbaan eindigde op tragische wijze. Maar het was niet zozeer de militaire carrière die maakte dat Van Rijnvelds naam met ere genoemd mocht en mag worden. Hij had zich, opnieuw in de woorden van het biografisch woordenboek,

in zijne wetenschappelijke werken een gedenkzuil gesticht, die de eeuwen kan trotseren, en wel voornamelijk door het in het leven roepen van De Militaire Spectator.

Het had alles te maken met het feit dat Van Rijnveld ook naam maakte als auteur van boeken. Daarnaast publiceerde hij vertalingen.

Naast de al eerder genoemde publicaties uit 1829 gelden als belangrijkste werken van zijn hand: *De omwenteling in Polen, of schets der voornaamste Poolsche Staats- en Krijgsgebeurtenissen gedurende de jaren 1830 en 1831* (Breda, 1836); *Celebes, of de Veldtocht der Nederlanders op het eiland Celebes in de jaren 1824 en 1825* (Breda, 1840); *Proeve eener geschiedkundige en wetenschappelijke beschouwing van den aanval en de verdediging der Fransche vesting Valenciennes in 1793* (Breda, 1844). Van zijn vertalingen kunnen worden genoemd: *Von Decker's werkdadige strategie* (Breda, 1836) uit het Duits en uit het Frans de *Beknopte beschrijving van den veldtocht op Java in 1811* van B. en J. van Saksen-Weimar-Eisenach (Breda 1835). Maar Van Rijnvelds grootste verdienste ligt toch eerder bij de *Militaire Spectator*.

Doelstelling van de Militaire Spectator

Wat stond Van Rijnveld voor ogen met de *Militaire Spectator*? In zijn

'De spectator aan zijne lezers' gaf hij aan dat er al lange tijd behoefte bestond aan een *militair* dag-, week- of maandblad. Die behoefte werd alleen maar groter omdat, anders dan eerder, er op het moment dat het tijdschrift verscheen een veel groter deel van de Nederlandse bevolking tot de militaire wereld behoorde. Er bestond in Nederland in zijn ogen geen gezin dat niet één of meer van zijn dierbaren in het leger wist. Hij wilde zich niet richten op verheven theorie, maar hij onderkende een behoefte aan zaken van dagelijkse toepassing. Kijkend naar wat er sinds de Belgische opstand in 1830 was gebeurd, kwam hij tot diverse bevindingen:

Veel van hetgeen hier voorviel, had ginds tot een nuttig onderrigt kunnen strekken; wanneer het dáár slechts bekend geweest ware. Menige, der vermelding overwaardige, bijzonderheid bleef der vergetelheid gewijd, evenals menige, in kantonnement of elders, geuite juiste aanmerking verloren ging; omdat het aan eenen conducteur ontbrak, die de werking der vonk juist dáár brengen kon, waar zij, om doel te treffen, gevoeld moest worden.

Tegelijkertijd maakte hij duidelijk dat hij niet op een verkeerde manier verbonden wenste te worden met woorden als 'kritiek, liberaal, oppositie e.d.'. Het begrip 'liberaal' stond in die dagen voor oppositie, tegen de grote macht van de koning. Uiteraard verwachtte Van Rijnveld als 'Spectator' soms onderwerpen te ontmoeten die hij niet 'schoon' kon noemen en handelingen die niet het predikaat 'goed'

verdienden. In zekere zin mocht wat hij schreef dan ook als kritisch, liberaal of in oppositie genoemd worden; nimmer zouden zijn schrijfsels ontvallen in misbruik van, zoals hij dat noemde, *een onzer voortreffelijkste vrijheden*.

De *Spectator* geloofde dat het doel beter als volgt kon worden verwoord:

Zijne waarnemingen en opmerkingen tot nut van het leger, en daardoor ten dienste des vaderlands te doen strekken.

Van Rijnveld gaf aan dat hij op voorhand ook niet in bepaalde rubrieken dacht. Wat men wel mocht verwachten was:

nu eens een verhaal eener merkwaardige verrigting, of eene schets uit het leven des soldaats; dan weder opmerkingen, teregtwijzingen, beoordelingen – misschien wel eens van boeken; doch deze uiterst zeldzaam; aanmerkingen, waar men die, met grond, vermeent

(Bron: bibliotheek KMA)

De Militaire Spectator verschijnt op onbepaalde tijden. Men abonneert zich voor 10 nummers, bij alle Postdirecteuren en Boekhandelaren, door het geheele Koninkrijk af 2,25 franco per post. De Jaargang zal de 40 nummers niet te boven gaan.

In datzelfde eerste nummer gaf hij aan dat hij het als een plicht zag om de militaire kant van de 'Tiendaagsche Veldtocht' te belichten. Hierbij zou *onpartijdigheid geheel en alléén voorzitten*. In dat eerste nummer vinden we verder een bijdrage over promotie, een bijdrage 'Leger-berigten' waarin S. (de Spectator) aangaf met zekere

voorzichtigheid te berichten over de ontplooiing van het leger, een overzicht van bevorderingen bij het leger en een rubriek 'Verscheidenheden', waarin aandacht werd besteed aan de bewapening der Franse vestingen en een vonnis van een slapende schildwacht in de zestiende eeuw. Het nummer sloot af met een statistisch overzicht van de staten van het Rijnverbond. Het eerste deel, lopend tot zondag 23 juni 1833, omvat inderdaad veertig nummers en in totaal 322 bladzijden.

Thema's

Wat waren in die eerste jaargang de belangrijkste thema's? Zoals Van Rijnveld aankondigde werd veel aandacht besteed aan de Tiendaagse Veldtocht. Daarnaast ging het over de Nederlandse zee- en landmacht in Oost-Indië, over beloningen voor dapperheid, over de veldtochten van 1792 en 1793, over de tocht van de Fransen naar Algiers, over de kennis van het gebruik der wapens, over vreemde legers, en vele andere onderwerpen.

Van Rijnveld mag dan eerder hebben gesteld weinig in vaste rubrieken te zien, de promoties werden in elk nummer aan de orde gesteld. Daarnaast startte hij een nieuwe rubriek: 'Overzicht van eenige der voornaamste Militaire Tijdschriften'. Van Rijnveld besteedde niet alleen aandacht aan de Franse naamgenoot, *Le Spectateur Militaire*,⁸ maar ook aan de Duitse *Allgemeine Militärzeitung*, het *Österreichische Militärische Zeitschrift* en het Engelse *United Service Journal*. Hij had zijn correspondentie zodanig ingericht dat hij buitenlandse tijdschriften vier tot vijf dagen na hun verschijnen in zijn bezit kreeg.⁹

Maar de oprichter van de *Militaire Spectator* wilde niet alleen de bij velen onbekende strijd in Oost-Indië onder de aandacht brengen.

Ook de bredere krijgsgeschiedenis achtte hij relevant. Dit niet in de laatste plaats omdat ook Nederland in zijn ogen recht had trots te zijn op het eigen militair verleden.

Daarom begon Van Rijnveld een nieuwe rubriek: 'Album voor tafereelen uit de krijgsgeschiedenis en uit het krijgsmansleven; levensschetsen en romantische verhalen, den soldatenstand betreffende'.

Medewerkers en auteurs

Van Rijnveld schreef veel bijdragen zelf. Toch volgden al snel niet alleen ingezonden brieven, maar ook bijdragen van anderen. Veelal voorzien van een letter, bijvoorbeeld: 'N', 'X' en 'M', soms van een aanduiding, zoals 'een uwer lezers', 'een artillerie-officier' en 'een infanterist' en soms van initialen, zoals 'C.F.H.', een auteur die later voluit met C.F. Haug zou tekenen.

De hoofdredacteur kreeg vanaf 1832 verder steun van de latere assistent-bibliothecaris van de KMA, E.H. Brouwer (1804-1879). Brouwer was sinds 1830 aan de *Bredasche Courant* verbonden en werkte vanaf 1836 op de KMA. Hij werkte daar tot zijn 72ste. Brouwer klom op tot bibliothecaris en maakte naam met vele vertalingen, onder meer van Von Clausewitz' *Vom Kriege* (1846).¹⁰

te kunnen maken, des noods bescheidene afkeuring; goedkeuring en toejuicing, waar zaken of personen deze verdienen.

Hij wenste de lezers 'eenheid in verscheidenheid' aan te bieden, 'in alle mogelijke vormen'. Van die vormen sloot hij er één op voorhand uit: verzen. Wat hij wel kon was tekenen. Ten slotte gaf hij aan dat de *Militaire Spectator* zou verschijnen wanneer hij stof had; hij zocht niet naar stof om te kunnen spreken.

Van Rijnveld zou er wel voor zorgen dat in een jaar niet meer dan veertig afleveringen verschenen. Onder de kop stond niet voor niets:

⁸ Het betreft hier *Le Spectateur Militaire, recueil des sciences, d'art et d'histoire militaires*, opgericht in 1826 en opgeheven in 1890.

⁹ *Militaire Spectator*, No. 21, 25 oktober 1832, blz. 165, noot.

¹⁰ P. Groen en W. Klinkert (red.) *Studeren in Uniform. 175 jaar Koninklijke Militaire Academie, 1828-2003*. Meppel, 2003, blz. 65-66.

In 1882, bij het vijftigjarig bestaan, werd ook Brouwer recht gedaan:

en hij was het, die de talrijke overzettingen in onze moedertaal bezorgde door den Militaire Spectator in zijn eersten jaren gepubliceerd. Hij verordende, in overleg met den Hoofdredacteur, de samenstelling van ieder nummer, en droeg zorg zoowel voor de correctie als voor het tijdig verschijnen der afleveringen. De Militaire Spectator heeft niet altijd dagen van voorspoed beleefd; er is vaak grote inspanning noodig geweest om hem staande te houden en aan die inspanning heeft Brouwer met kracht, met oordeel en met kennis van zaken deelgenomen. Lof zij deswegen gebracht aan zijne gedachtenis.¹¹

Hier past ook een opmerking over de rol van Van Rijnvelds vriend F.P. Gisius Nanning (1798-1832). Volgens Koolemans Beijnen was deze vriend mede-redacteur. Van Rijnveld en Gisius Nanning waren goed bevriend en beiden waren aan de KMA verbonden. In 1830 begonnen zij bijdragen voor de *Bredasche Courant* te schrijven. Gisius Nanning werd uiteindelijk kapitein-ingenieur voor hij, op jonge leeftijd, aan een ziekte overleed. Hij had, als verdienstelijk dichter, toen al bredere bekendheid verworven. Gisius Nanning vertaalde verder een Frans leerboek over vestingkunde van Savat in het 'Nederduits' en schreef een oorspronkelijk werk over de *werkdadige meetkunst*.

Van Rijnveld wijdde in de *Militaire Spectator* een 'Necrologie' aan zijn vriend. Hierin werd geen woord gezegd over een eventuele betrokkenheid bij het tijdschrift.¹² Die erken-

¹¹ A.W.P. Weitzel, *Het vijftigjarig bestaan van de Militaire Spectator*, in de *Militaire Spectator*, vierde serie, zevende deel, 1882, blz. 8.

¹² *Militaire Spectator*, No. 19, 27 september 1832, blz. 151-152.

¹³ *Militaire Spectator*, Zestiende deel, 1848, No. 10, blz. 193.

Eeuwfeest 'Militaire Spectator'

ning gaf hij hem later wel. In 1848, bij zijn vertrek als hoofdredacteur, schreef Van Rijnveld:

De taak die ik in Januarij 1832, met mijnen te vroeg ontslapen' en aan zijnen nuttigen werkring, aan de letteren, aan de wetenschappen en aan de muzen zo ontijdig ontvallen vriend Gisius Nanning gezamenlijk opnam.¹³

Hij erkende zijn vriend hier dus als mede-oprichter. Gisius Nanning stierf vier maanden nadat het eerste nummer van de *Militaire Spectator* het licht zag.

Kritiek

Aan het einde van de eerste 'Jaargang' waren, zoals toegezegd, veertig nummers verschenen. Van Rijnveld wendde zich in dat nummer opnieuw tot de lezers. Hij lichtte toe dat hij diverse zaken niet kon bespreken omdat de informatie de Belgische tegenstander in de kaart kon spelen. Hij gaf aan wat er aan artikelen voor latere publicatie voorlag en ook hoe lastig het was om 'platen, kaarten en plans' op te nemen bij een oplage van 900 exemplaren, waarbij een 350-tal abonnementen.

Ook als hoofdredacteur kende Van Rijnveld moeilijke momenten. Zeker in zakelijke zin moet hij van tijd tot tijd hoofdbreken hebben gehad. Ook moest hij zich al in de eerste jaargang verweren tegen verwijten over de inhoud van het blad. Het tijdschrift zou te veel een 'uitvloeisel van het ministerie' zijn. Van Rijnveld zou daarom afzien van het plaatsen van bepaalde bijdragen. Dit verwijt kwam later weer terug omdat hij subsidie had aangevraagd bij het ministerie van

Oorlog en die ook had gekregen. Verder zou hij de ontwikkeling van zijn lezers te laag inschatten en zou hij te autoritair zijn.

Van Rijnveld trok zich de kritiek deels aan. Het elementaire, de aandacht voor het handwerk van de militair, bleef meer en meer achterwege in de kolommen. Veel officieren vonden Van Rijnveld te voorzichtig en waren van mening dat hij er voor terugschrok kritische stukken in zijn tijdschrift op te nemen. Een van zijn opvolgers kenschetste dit bij het vijftigjarig bestaan van het tijdschrift als volgt:

Er bestond veeleer misverstand tusschen hem en zijn publiek; dit publiek had hem ingehaald en was hem voorbijgestreefd; van Rijnveld was bezadigd, ja omzichtig in den aanvang en hij is dat gebleven tot aan het einde; men dwaalde, toen men hem eenmaal een vurig strijder noemde, en men dwaalde toen men beweerde, dat hij ophield dit te zijn.

Enige tijd, tussen 1867 en vermoedelijk 1878, was er zelfs een *Nieuwe Militaire Spectator*; *krijgs- en geschiedkundig tijdschrift voor Nederlandsch Land- en Zeemagt, ook in de Indiën*.

Inbreng en erkenning

Als luitenant, kapitein en majoor verzorgde Van Rijnveld in totaal zestien jaargangen. In die periode vielen hem de nodige onderscheidingen ten deel. Hij raakte ook in het buitenland bekend als auteur en hoofdredacteur. De koning van Pruisen vereerde hem in 1842 met het ridderkruis van de 'Roode Adelaar', derde klasse.¹⁴ De regerend hertog Van Saxe-Weimar verleende hem de medaille van verdiensten. Volgens een tijdgenoot zou de keizer aller Russen hem met een souvenir in briljanten, mogelijk in de vorm van een ring, hebben geëerd.¹⁵

¹⁴ Van Rijnveld kreeg deze orde op 2 mei 1842. Hij was toen majoor bij het 1. Regiment Artillerie. Met Koninklijk Besluit van 4 december 1843, Nr. 57, werd hem vergunning verleend tot aanneming. A.A. Lutter, *Door Pruisen gedecoreerden in Nederlandsch-Indië*, in *De Indische Navorscher*, jaargang 11 (1998), blz. 79-84.

¹⁵ *Militaire Spectator*, 1852, blz. 275.

¹⁶ Jaarboek van de Maatschappij van Nederlandse Letterkunde, 1847, blz. 65.

¹⁷ *Levensbericht van A.W.Ph. Weitzel* in: Jaarboek Maatschappij der Nederlandse Letterkunde, 1899.

Het Provinciaal Utrechtsch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen benoemde hem tot corresponderend lid.

Van Rijnveld werd lid van de Hollandische Maatschappij van Wetenschappen te Haarlem en, in 1847, van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde.¹⁶ Verder was hij lid van de Leydsche Maatschappij van Nederlandse Letterkunde. In de Almanak van de KMA uit 1840 staat hij ten slotte ook genoemd als lid van het Genootschap van Kunsten en Wetenschappen in Noord-Brabant.

Overdracht hoofdredacteurschap

In het begin van 1848 gaf Van Rijnveld de hoofdredactie over aan de tweede luitenant A.W.Ph. Weitzel (1816-1896), bijgestaan door de al genoemde Brouwer. Er zouden nog vele hoofdredacteurs volgen. Sommigen raakten vrij snel in de vergetelheid. Anderen kenden als militair een bijzondere carrière of werden anderszins tot bekende persoonlijkheid. Van Rijnvelds opvolger behoorde tot die tweede categorie. Toen Van Rijnveld nog hoofdredacteur was, schreef Weitzel al bijdragen voor het tijdschrift. Zes jaar was hij de tweede hoofdredacteur, tot hij als adjudant van de luitenant-generaal ridder F.V.A. de Stuers naar Nederlands-

Indië vertrok. Hij bleef tijdens zijn verdere militaire loopbaan artikelen schrijven. Weitzel eindigde zijn militaire carrière als luitenant-generaal. Tweemaal werd hij minister van Oorlog.¹⁷

De verdiensten van Van Rijnveld

Over de verdere geschiedenis van de *Militaire Spectator* en zijn hoofdredacteurs verschijnt eind dit jaar een publicatie van het Nederlands Instituut voor Militaire Historie. Deze geschiedenis, hoe interessant ook, blijft hier daarom buiten beschouwing. Het fundament voor deze geschiedenis is gelegd door Van Rijnveld.

Hoe kunnen de verdiensten van de eerste hoofdredacteur worden geschetst? Allereerst had hij de moed om voor eigen risico een militair tijdschrift uit te geven. Ja, hij had in 1832 de tijd mee. Er was waardering en belangstelling voor het leger. Dat doet echter niets af aan het feit dat weinigen een dergelijke onderneming zouden wagen. Maar juist omdat hij deze moed wel had kwam er een *Militaire Spectator*. Met dat tijdschrift heeft hij vervolgens een forse impuls gegeven tot het wetenschappelijk benaderen van militaire onderwerpen. Zowel met zijn eigen doorwrochte bijdragen, maar ook met die van talrijke andere auteurs. Hij zette aan tot denken en hij bevorderde kennis rond en discussie over talrijke thema's die raken aan het wezen van de krijgsmacht en aan haar plaats in de maatschappij.

Van Rijnveld heeft vele collega's aangemoedigd zijn voorbeeld te volgen en hij heeft hen een weg geboden om hun gedachten te uiten en hun mening te verbreiden. Zonder Van Rijnveld was er geen *Militaire Spectator* geweest. Zonder hem was de *Militaire Spectator* niet geworden wat het werd: een tijdschrift waarin het krijgswezen in zijn grote omvang altijd met ernst, meestal met talent en soms op wetenschappelijke wijze behandeld wordt.